

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ
TA'LIMI VAZIRLIGI**

RESPUBLIKA TA'LIM MARKAZI

**UMUMIY O'RTA TA'LIMNING
O'QUV DASTURI**

GEOGRAFIYA

**Umumiy o'rta ta'limning
10-sinf uchun**

**2022-2023
o'quv yili uchun**

“Tasdiqlayman”

Respublika ta’lim markazi
direktori _____ Sh.Sattorov
“ ____ ” _____ 2022-yil

“Ko‘rib chiqildi”

Respublika ta’lim markazi direktor
o‘rinbosari _____ I.Tillaboyev
“ ____ ” _____ 2022-yil

Standart va baholash bo‘limi
boshlig‘i _____ F.Olimova
“ ____ ” _____ 2022-yil

Aniq va tabiiy fanlar bo‘limi
boshlig‘i _____ Z.Sangirova
“ ____ ” _____ 2022-yil

“Tuzuvchi”

Geografiya fani metodisti
_____ M.T.Hojiyeva
“ ____ ” _____ 2022-yil

MUNDARIJA

1.	TABIY FANLAR TAVSIFI	3
1.1.	Tabiiy fanlar tavsifi va integratsiyasi	3
2.	TABIY FANLAR BLOK MODULI BO'YICHA MAKTAB BITIRUVCHILARIGA QO'YILADIGAN TALABLAR	6
2.1.	Ilmiy xabardorlik kompetensiyasi	6
2.2.	Amaliy kompetensiya	6
2.3.	Tabiiy fanlar orqali o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar	7
3.	UMUMIY O'RTA TA'LIMDA GEOGRAFIYA FANINI O'QITISH KONSEPSIYASI.....	8
3.1.	Geografiya fanini o'qitish Konsepsiyasi	8
3.2.	Maktab bitiruvchilariga geografiya fani bo'yicha qo'yiladigan talablar.....	17
3.3.	Geografiya fani bo'yicha o'quvchilarga sinflar kesimida qo'yiladigan talablar	20
4.	GEOGRAFIYA FANI O'QUV DASTURLARI	27
4.1.	Tushuntirish xati	27
4.2.	Geografiya, 7-sinf.....	29
4.3.	Geografiya, 10-sinf.....	36

1. TABIIY FANLAR TAVSIFI

1.1. Tabiiy fanlar tavsifi va integratsiyasi

“Tabiiy fanlar” blok-moduli o‘z ichiga biologiya, geografiya, fizika, kimyo o‘quv predmetlarini qamrab oladi hamda ularning o‘zaro aloqadorligini ta‘minlaydi. Blok-modul tarkibiga kiradigan o‘quv predmetlari o‘quvchilarda tabiiy-ilmiy, texnik, ekologik va iqtisodiy savodxonlikni shakllantirish hamda tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Jonli va jonsiz tabiatda ro‘y berayotgan hodisa va jarayonlarning mohiyati, sabablari va o‘zaro bog‘liqligi, tabiatning rivojlanish bosqichlari, jumladan, tirik organizmlarning evolyutsiyasi, zamonaviy texnika va texnologiyaning tabiiy-ilmiy asoslari, tabiat va jamiyatning o‘zaro aloqadorligi va ta‘siri, tabiiy resurslardan tejamkorlik bilan foydalanishning ilmiy asoslari, sog‘lom turmush tarzining mohiyati va ahamiyati haqida nazariy hamda amaliy bilimlar tizimini tarkib toptirish tabiiy fanlar blok-modulining asosiy vazifalarini belgilab beradi.

O‘quvchining ichki motivatsiyasi tabiiy fanlarni o‘zlashtirishga qiziqishi, ular orqali tabiiy va ijtimoiy muhit holatini tushunishi, atrof-muhit va inson muammolarini anglashi, ularning yechimini topishda qarorlarni qabul qila olishida muhim o‘rin egallaydi.

Fanlarning o‘zaro integratsiyasi o‘quvchilar tomonidan tabiatni bir butun borliq sifatida anglanishi, ularning tafakkurida olamning yagona tabiiy-ilmiy manzarasi vujudga kelishiga zamin yaratadi. Shu bilan birga, fanlararo integratsiya o‘quvchilarda zamonaviy ilmiy-texnik taraqqiyotning imkoniyat va muammolari, ekologik muammolarning mohiyati, tabiatdan oqilona foydalanish yo‘llari, sog‘lom turmush tarziga amal qilish tamoyillari hamda kundalik hayotda foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan.

STEAM ta‘limi asosida tabiiy fanlar yo‘nalishida o‘quvchilarning egallagan bilim, ko‘nikma va malakalarini kundalik hayot bilan bog‘liqligini ko‘rsatishda dars va sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda o‘quv tadqiqotlarini o‘tkazish, tajribalarni bajarish, loyihalashtirishga yo‘naltirilgan ijodkorligini tarbiyalash va qiziqishlarini rivojlantirishga qaratilgan.

O‘quvchilar mantiqiy fikrlashini va amaliy ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan xalqaro baholash dasturi (**PISA, TIMSS**) talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlashga mo‘ljallangan amaliy mashg‘ulotlar, laboratoriya ishlari hamda mustaqil bajarishga va ijodiy (kreativ) fikrlashga undovchi amaliy topshiriqlar bilan ishlashni yosh avlod ongiga singdirish o‘qituvchi oldidagi asosiy vazifalardan biri sanaladi.

Tabiiy fanlarni o‘qitishda nafaqat ularning o‘zaro ichki, balki tashqi, ya‘ni turdosh blok-modullar tarkibiga kiruvchi fanlar bilan integratsiyasi ham katta ahamiyatga ega. Jumladan, quyidagi fan yo‘nalishlari bilan o‘zaro chambarchas aloqalari muhim hisoblanadi:

Ona tili va adabiyot, xorijiy tillar orqali shakllantiriladigan kompetensiyalar tabiiy fanlarni o'qitishda o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishda, yozma va og'zaki ravishda o'z qarashlarini ravon bayon etish malakalarini hosil qilishda, ilmiy atamalarni to'g'ri qo'llash hamda baxs-munozaralar jarayonida erkin muloqot qilishga o'rgatishda muhim o'rin tutadi.

Matematika o'quv predmetida o'rgatiladigan malakalar tabiiy fanlar darslarida matematik o'lchov va hisob-kitoblar bilan bog'liq masalalarni yechish, laboratoriya va boshqa tajribalarni o'tkazish jarayonida eng maqbul yechim topa olish va to'g'ri qaror qabul qilish uchun ahamiyatlidir.

Informatika va axborot texnologiyalari o'quv predmeti yordamida tabiiy fanlarni o'qitish jarayonining samaradorligini turli ko'rinishdagi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va kompyuter texnikasidan foydalanish orqali oshirishga imkoniyatlarni yaratadi.

Tarix o'quv predmeti tabiiy fanlar bilan ham bevosita bog'langan. Ilm-fan yutuqlarining ishlab chiqarish sohalari, iqtisodiy-ijtimoiy munosabatlarining rivojlanishi va atrof-muhit holatiga ta'sirini ko'rsatishda tarixiy ma'lumotlarning ahamiyati kattadir.

Texnologiya o'quv predmeti orqali tarkib toptirilgan kompetensiyalar tabiiy fanlarni o'qitish jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish, ularning texnik ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish hamda ijodiy loyiha tayyorlash malakalarini hosil bo'lishida muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Geografiya o'quv predmetlari o'quvchilarda tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy obyekt, jarayon va hodisalar, Vatanimiz tabiiy sharoiti va boyliklari, aholisi va iqtisodiyoti, jamiyat va tabiatning o'zaro aloqadorligi, tabiatdan oqilona foydalanish va ishlab chiqarishni oqilona tashkil etishning global va hududiy muammolari haqida ilmiy-amaliy tushunchalarni shakllantiradi, mustaqil fikr-mulohaza yuritishni, geografik bilimlarni amalda qo'llashni o'rgatadi. Geografiya fani o'quvchilarda tabiat, aholi va xo'jalik haqida tushunchalarni shakllantirish jarayonida fizika, astronomiya, kimyo va biologiya fanlariga oid ma'lumotlardan foydalanadi, turdosh fanlar sohasidagi bilimlarni o'z maqsad va vazifalaridan kelib chiqib mazmun-mohiyatiga singdiradi. Shu bilan birga, geografiya fanini o'qitish natijasida shakllantiriladigan tushuncha va kompetensiyalar boshqa tabiiy fanlarda o'rganiladigan ob'ekt, hodisa va jarayonlar haqida kompleks tasavvurni tarkib toptirishga xizmat qiladi.

Biologiya o'quv predmetlari o'quvchilarda jonli tabiatning ob'ekti va tizimini his etish, jonli va jonsiz tabiat o'rtasidagi aloqalarni shakllantiradi. Jonli muhit muammolarini hal qilish ko'nikmalariga ega bo'ladilar, o'quvchilarning ijtimoiylashuvi yaxshilanadi. Bir vaqtning o'zida atrofimizni o'rab turgan jonli tabiatga ijobiy munosabat, tabiiy rang-baranglikni saqlab qolish, shuningdek, javobgarlikni his kilgan holda mustahkam hayotiy faoliyat shakllanadi.

Fizika va astronomiya o'quv predmetlarini o'qitishda o'quvchilar tabiat hodisalarini va asosiy fizik jarayonlarni anglash bilan birga, texnika va

texnologiyalarni rivojlantirishda fizika va astronomiya qonunlarini qo'llashni o'rganadilar. Fanni o'qitish jarayonida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyati, aqliy rivojlanishi va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish barobarida olamning yagona manzarasiga oid tafakkurlarini rivojlantirish hamda egallagan bilimlardan kundalik hayot faoliyatlarida foydalanish ko'nikmasini shakllantirishni ko'zda tutadi.

Kimyo o'quv predmetini o'rganish jarayonida o'quvchilar moddalar tarkibi, kimyoviy atamalarni farqlash, inson faoliyati va tabiatda ro'y berayotgan kimyoviy jarayonlar haqidagi tushunchalarga ega bo'ladilar. O'quvchilar kimyoviy birikmalarning farqlarini, tabiiy tizimlarning kimyoviy asosini, moddalarning tuzilishi va tarkibining o'zaro bog'liqligini o'rganishadi. Kimyoviy moddalardan, maishiy kimyo mahsulotlaridan ehtiyokorlik bilan foydalanish va ular asosida eksperiment o'tkazish ko'nikmalari rivojlanadi.

2. TABIIY FANLAR BO‘YICHA O‘QUVCHILARDA RIVOJLANTIRILADIGAN UMUMIY KOMPETENSIYALAR (umumiy o‘rta ta’lim bitiruvchilariga qo‘yiladigan talablar)

2.1. ILMIY SAVODXONLIK KOMPETENSIYASI

nazariy bilimlar asosida turli tabiiy obyektlar, hodisa va jarayonlarning o‘ziga xos xususiyatlarini biladi, tasavvur qiladi va mohiyatini tushunadi;

kundalik hayotda kuzatadigan tabiiy hodisa va jarayonlarni tabiiy fanlarga oid atamalar, tushunchalar hamda umumiy qonuniyatlarni olgan bilim, ko‘nikma va malakalariga tayanib tushuntiradi, amalda qo‘llaydi;

hodisalarni kuzatadi, tadqiqotlar, tajribalar o‘tkazadi va zaruriy kattaliklarni asboblari (sekundomer, tarozi, o‘lchov tasmasi, termometr va h.k.) yordamida o‘lchaydi, hisoblash ishlarini bajaradi;

turli axborot manbalarida berilgan ma’lumotlarni tahlil qiladi, saralaydi, ulardan ta’limiy maqsadlarda foydalanadi va muloqot jarayonida bildirilgan fikrlarni tushunadi, mustaqil va ijodiy fikrlaydi;

jamiyatda ro‘y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, fan-texnika yangiliklaridan xabardor bo‘ladi hamda o‘z faoliyatini kreativ rivojlantira oladi;

tabiiy va boshqa resurslarning tabiatdagi o‘rni hamda shaxsiy faoliyatidagi ahamiyatini biladi;

insonning atrof-muhitga ijobiy va salbiy ta’sir ko‘rsatishini tushuntiradi hamda global va mintaqaviy ekologik muammolarning kelib chiqish sabablarini ayta oladi;

ekologik muammoni hal etish yo‘llari va g‘oyalarini ilgari suradi, o‘z fikrini bayon etadi.

2.2. AMALIY KOMPETENSIYA

turli axborot manbalaridan zaruriy ma’lumotlarni topa oladi, shaxsiy va kasbiy faoliyatida qo‘llaydi;

tabiiy fanlardan egallagan bilim, ko‘nikma va malakalaridan shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida vujudga keladigan muammolarni hal etishda qo‘llaydi;

turli jihozlardan xavfsizlik qoidalariga rioya qilgan holda va oqilona foydalanadi;

mavjud imkoniyat va resurslarini innovatsion faoliyatga yo‘naltira oladi va xalq farovonligiga ijobiy hissa qo‘shadi;

insoniyat va tabiatning uzviyligini anglagan holda, tabiat va tabiiy boyliklaridan samarali foydalanadi;

atrof muhit va ekologik sharoitga salbiy ta’sir etuvchi omillarni bartaraf etadi hamda asraydi va o‘z faoliyatida sog‘lom turmush tarziga amal qiladi;

kundalik faoliyatida ijodiy va mantiqan fikrlab, o‘zining intellektual rivojlanishini ongli rejalashtiradi, o‘quv faoliyati natijalarini nazorat qiladi va baholay oladi.

2.3. TABIIY FANLAR ORQALI O'QUVCHILARDA TAYANCH KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA TAVSIYALAR

Umumiy o'rta ta'lim tizimida o'quvchilarda fanga oid kompetensiyalar bilan birgalikda tayanch kompetensiyalar shakllantirilishi belgilab berilgan. Tabiiy fanlar bloki yo'nalishidagi fanlari orqali o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish ular o'zlashtirgan bilimlari asosida egallagan ko'nikma va malakalarini turli vaziyatlarda qo'llay olishga qaratilishi maqsadga muvofiq.

Jumladan, **kommunikativ kompetensiyalarni** shakllantirishda davlat tili, horijiy tillarni o'zlashtirishda mustaqil, ijodiy fikrlash, yozma va og'zaki ravon bayon etish malakalarini shakllantirishda tabiiy fanlarga oid atamalarni to'g'ri talafuz qilish, izohlab berish hamda erkin muloqot qilishga o'rgatish zarur.

Fanlarni o'qitishda **axborot bilan ishlash kompetensiyasini** samarali rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiruvchi zamonaviy axborot-telekommunikatsiya vositalaridan muntazam foydalanish zarur. Bunda o'quvchilarni fanga oid axborotlarni turli manbalardan izlash, tahlil qilish va axborot havfsizligiga rioya qilgan holda axborot vositalari bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirishda mobil qurilma (telefon, planshet va boshqa gadjetlar) lardan foydalanish tavsiya etiladi.

O'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasini shakllantirishda umuminsoniy fazilatlariga ega bo'lish, Vatanni sevis, huquqiy, yangiliklarga intilish va o'zlashtirgan nazariy bilimlari asosida mustaqil qaror qabul qilishga, jamiyatda ro'y berayotgan progressiv va innovatsion o'zgarishlardan xabardor bo'lish hamda ulardan kundalik hayotda foydalana olishga o'rgatish zarur.

Ijtimoiy-emotsional va fuqarolik kompetensiyasini shakllantirishda fuqarolik burch, ijtimoiy va siyosiy rivojlanish, favqulodda vaziyatlar, ekologik muammolar haqida bilimlarga ega bo'lish hamda badiiy va san'at asarlarini tushunish hamda ularni asrashda tashkilotchilik xislatlarini rivojlantirishdan iborat.

3. UMUMIY O'RTA TA'LIMDA GEOGRAFIYA FANINI O'QITISH KONSEPSIYASI

3.1. GEOGRAFIYA FANINI O'QITISH KONSEPSIYASI

1-bob. UMUMIY QOIDALAR

O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimida Geografiya fanini o'qitishni rivojlantirish Konsepsiyasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi PF-5712-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini" va 2019 yil 30 oktyabrdagi PF-5863-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "2030 yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining Atrof muhitni muhofaza qilish konsepsiyasi" da belgilangan vazifalar ijrosi yuzasidan ishlab chiqilgan.

Konsepsiya xalq ta'limi tizimida geografiya fanini o'qitishni rivojlantirishning asosiy tendensiyalarini belgilab beradi.

Jumladan, rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ta'lim sohasidagi yutuqlaridan foydalanib milliy xususiyatlarni va respublikamizda amalga oshirilayotgan islohotlarni hisobga olgan holda ta'lim sohasini takomillashtirish;

geografiya fani davlat ta'lim standarti talablarining ta'lim sifati va kadrlar tayyorlashga qo'yiladigan xalqaro talablarga muvofiqligini ta'minlash;

geografiya fani bo'yicha umumiy o'rta ta'lim muassasalari bitiruvchilariga qo'yiladigan malaka talablarini amaliyotga tatbiq etish;

geografiya fani mazmunini sifat jihatidan yangilash, shuningdek o'qitish metodikasini takomillashtirish, ta'lim-tarbiya jarayonini individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tatbiq etish;

yoshlarning ekologik madaniyatini oshirish, tabiatni o'rganish, undan foydalanish va muhofaza qilish bilan bog'liq bo'lgan bilimlarni hosil qilishda maktabdan tashqari ta'limning to'garak, ekskursiya va boshqa zamonaviy yo'nalishlarini joriy etish;

geografiya fanini umumta'lim fanlari bilan o'zaro integratsiyasi va o'quvchilarni atrof muhitni muhofaza qilish va tabiatdan oqilona foydalanish hamda xo'jalik tarmoqlarini oqilona joylashtirish bilan bog'liq kasbga yo'naltirishni tashkil etish;

geografiya fanining mazmuni, mustaqil hayotda qo'llash imkoniyati bo'lgan ekologik savodxonlikni, tanqidiy fikrlash va ijodkorlik kompetensiyalarini shakllantirish;

o'quvchilarni dars va sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'quv tadqiqotlarini o'tkazish, loyihalashtirishga yo'naltirilgan ijodkorligini tarbiyalash;

geografiyadan zamonaviy darsliklar, o'quv-uslubiy qo'llanmalar uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etgan holda multimedia ilovalarini yaratish;

geografiya fanidan nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llay olish, kundalik hayotiy jarayonlarda duch kelgan muammolarni hal qilishda foydalana olishga yo'naltirish;

geografiya ta'limida uzluksiz ekologik ta'limni amalga oshirish va o'quvchilarda atrof - muhit masalalarida qaror qabul qilishni shakllantirish;

geografiya fani milliy o'quv dasturida ko'zda tutilgan kompetensiyalarni shakllantirishda o'quv jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish;

geografiya darslarida zamonaviy jihozlar, elektron vositalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va samarali foydalanish;

geografiya fanining ilmiy, o'quv-metodik ta'minotini rivojlantirish;

o'quv-tarbiya jarayoni samaradorligini va natijaviyligini ta'minlashda innovatsion pedagogik va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tadbiq etish;

davlat ta'lim standartlarida ko'zda tutilgan kompetensiyalarga asoslangan baholash mezonlarini joriy etish.

geografiya ta'lim jarayoniga muqobil yondashuvlarni o'rganishga va ilmiy asoslashga yo'naltirilgan amaliy yo'nalishdagi ilmiy izlanishlarni rivojlantirish;

ta'lim va tarbiyani uyg'un olib borish, o'quvchilarni nafaqat bilimli, balki ma'naviy, ahloqiy yetuk shaxs sifatida shakllantirish;

ta'lim-tarbiyada fanlararo bog'lanishni ta'minlash;

ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish orqali innovatsion infratuzilmani shakllantirish;

mehnatsevarlikni tarbiyalash va kasbga yo'naltirish, tabiatni o'rganish, undan foydalanish va muhofaza qilish, xo'jalik tarmoqlari va ijtimoiy sohalarni rivojlantirish bilan bog'liq bo'lgan mutaxassisliklarga qiziqtirish;

o'quvchilarni Davlat ta'lim standartlari asosida egallagan kompetensiyalarini baholashning barcha sinflarda qo'llanila oladigan yagona tizimini yaratish va joriy etish;

umumiy o'rta ta'lim maktablarida geografiya fanidan ta'lim berish, uning ilm-fan taraqqiyotida, ishlab chiqarish va tabiatdan foydalanish sohalari, ijtimoiy-madaniy va kundalik hayotda tutgan o'rni bilan belgilanadi.

2-bob. GEOGRAFIYA TA'LIMINING AMALDAGI HOLATI VA MAVJUD MUAMMOLAR

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarga bilim berishning zamonaviy pedagogik innovatsion uslublarini joriy etish O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti keyingi 10 yil ichida dunyoning taraqqiy etgan mamlakatlar qatoriga kirishi, ya'ni 2030 yilga kelib iqtisodiyotning fan va texnika yo'nalishi bo'yicha jahonda yetakchi davlatlardan biriga aylanishiga zamin yaratishda muhim shartlardan hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining barcha ta'lim maktablari uchun majburiy bo'lgan Davlat ta'lim standartlari talablarida berilgan tayanch ta'lim mazmuni bajarish, o'quv dasturiga zamon talablaridan kelib chiqib, yangilanishini, ta'lim mazmuni va o'qitishning takomillashtirilgan, samarali boshqaruv usullarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Xalq ta'limi vazirligi tizimida 11 yillik ta'lim joriy qilinishi va o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi tizimining funksiyalari o'zgarishi hisobiga geografiya fanini o'qitish mazmuni va metodikasining rivojlanishida ayrim bo'shliq va kamchiliklar yuzaga kelgan, jumladan:

geografiya fanining o'quv metodik ta'minoti (o'qituvchi kitobi, multimedia ilovalar, didaktik materiallar va boshqa) yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi;

o'quvchilarning yosh, psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, fan bo'limlari va mavzularining o'qitish ketma-ketligi hamda murakkablik darajasini qaytadan ko'rib chiqish;

fanni o'qitishda mavzular kesimida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash metodikasining ishlab chiqilmaganligi;

STEAM zamon talablari asosida xalqaro miqyosida o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berishda umumta'lim fanlari bo'yicha fanlararo bog'lanish va amaliy yondashuvga e'tibor qaratilmaganligi;

o'quvchilarning tanqidiy, mantiqiy fikrlashi va amaliy ko'nikmasini shakllantirishga yo'naltirilgan xalqaro baholash dasturi (PISA, TIMSS) talablariga mos keladigan mashg'ulotning shakl va usuli ishlab chiqilmaganligi;

mavjud oliy ta'lim muassasalarida geografiya fani yo'nalishida pedagog-kadrlarni o'qitishni tubdan qayta ko'rib chiqish va zamon talabiga mos kompetent kadrlarni tayyorlashni taqozo etadi.

3-bob. GEOGRAFIYA FANI KONSEPSIYASINING ASOSIY MAQSADI VA RIVOJLANISHINING USTUVOR YO'NALISHLARI

Umumiy o'rta ta'lim tizimida geografiya ta'limining maqsadi:

o'quvchilarda hozirgi zamon talablari, ta'lim sohasidagi jahon andozalari va milliy rivojlanish manfaatlariga mos keladigan geografik madaniyatni, ya'ni geografik dunyoqarash, tafakkur va bilimlar, ularni hayotiy va kasbiy amaliyotda qo'llay olish ko'nikma va malakalarini (kompetentlikni) shakllantirish;

o'quvchilarda Yer sayyorasi va uning hududiy qismlari haqida yaxlit bilimlarni shakllantirish, tabiiy, ijtimoiy-iqtisodiy hamda ekologik hodisa va jarayonlarni tushunish uchun ilmiy-metodologik zamin yaratish, tabiatdan oqilona foydalanish va uni muhofaza qilish borasida hayotiy ko'nikmalarini shakllantirish, ularni taxliliy fikrlashga o'rgatish, olgan nazariy bilimlari asosida amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan xalqaro baholash

dasturi (PISA, TIMSS) talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlashini rivojlantirishdan iborat.

Geografiya ta'limining vazifalari:

Yer sayyorasi va uning alohida hududlari, jumladan Vatanimiz O'zbekistonning tabiati, aholisi va xo'jaligi haqidagi tizimli bilimlarni hosil qilish;

tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni kuzatish va tahlil qilish ko'nikmalarini hosil qilish;

jamiyat va tabiat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarining mohiyati va xususiyatlari, sabab-oqibatlarini tushuntirish va yyechish yo'llari to'g'risida tushuncha hosil qilish, yosh avlodning ekologik madaniyatini, milliy boyliklarga nisbatan ehtiyotkorlik va tejamkorlik munosabatini o'stirish;

turli axborot manbalaridan foydalangan holda, tabiiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy obyekt va hodisalarni tavsiflash, geografik xaritalar va statistik ma'lumotlar bilan ishlashning amaliy ko'nikma va malakalarini tarkib toptirish;

joy nomlari va geografik atamalarni to'g'ri qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish;

geografik bilimlar asosida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash doirasini kengaytirish;

o'quvchilarni o'lkashunoslik tamoyili asosida Vatanga muhabbat, milliy iftixor, fuqarolik mas'uliyati ruhida tarbiyalash;

ta'lim-tarbiyada fanlararo bog'lanishni ta'minlash;

global Internet tarmog'idan foydalangan holda dars jarayoniga innovatsion va axborot texnologiyalarini joriy etishdan iborat.

4-bob. GEOGRAFIYA O'QUV FANINING TUZILISHI VA MAZMUNI

Umumiy o'rta ta'lim tizimida Geografiya fani tuzilishi quyidagi kurslarning ketma-ketligidan iborat:

7-sinf – Geografiya (Materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi);

8-sinf – Geografiya (O'rta Osiyo va O'zbekiston tabiiy geografiyasi);

9-sinf – Geografiya (O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi);

10-sinf – Geografiya (Jahon iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi);

11-sinf – Geografiya (Umumiy geografiya).

Geografiya kurslarining tayanch mazmuni:

7-sinf Geografiya (Materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi) kursi okeanlar, materiklar haqida umumiy tushuncha, geografik qobiqning mohiyati va chegaralari, materiklar va okeanlarning shakllanishi va rivojlanishi, iqlim hosil qiluvchi omillar, iqlim mintaqalari, tabiat komplekslari va ularning zonalligi, okean tubi relyefi, okean suvining xususiyatlari, dengiz oqimlari, har bir materikning geografik o'rni, tabiatini o'rganish tarixi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi, iqlimi va iqlim mintaqalari, ichki suvlari, tabiat zonalari, tabiiy geografik o'lkalari, tabiatiga insonning ta'siri,

antropogen landshaftlari, ekologik muammolari, tabiatini muhofaza qilish, har bir okeanga kompleks tabiiy geografik tavsif kabi masalalarni qamrab olgan.

8-sinf Geografiya (O'rta Osiyo va O'zbekiston tabiiy geografiyasi) kursi O'rta Osiyo va O'zbekistonning geografik o'rni va tabiatining o'ziga xos xususiyatlari, tabiatining o'rganilish tarixi, tabiiy va siyosiy-ma'muriy xaritasi, geologik tuzilishi va tarixi, seysmikligi, foydali qazilmalari, relyefi, iqlimi, ichki suvlari, tabiat zonalari va tabiiy geografik rayonlashtirilishi, geografik xarita va atlaslarning tasniflanishi, topografik xaritalar, vaqt o'lchovi, soat mintaqalari va taqvimlar kabi masalalarni qamrab olgan.

9-sinf Geografiya (O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi) kursi iqtisodiy va ijtimoiy geografiya fani obyekti va predmeti, O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy geografik o'rni, ma'muriy-hududiy tuzilishi, tabiiy sharoit va resurslarining aholi joylashuvi va xo'jalikka ta'siri, aholisining soni, o'sishi, tabiiy va mexanik harakati, tarkibi va joylashuvi, shahar va qishloq aholi punktlari, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti, turizmi, tashqi iqtisodiy aloqalari, har bir iqtisodiy geografik rayon, 12 ta viloyat, Qoraqalpog'iston Respublikasi hamda Toshkent shahriga kompleks geografik tavsif kabi masalalarni qamrab olgan.

10-sinf Geografiya (Jahon iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi) kursi jahonning siyosiy xaritasi, mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishi, boshqaruv shakli va davlat tuzilishi jihatidan tasniflanishi, jahon tabiiy resurslari geografiyasi, zamonaviy ekologik muammolar, Yer shari aholisi, urbanizatsiya jarayoni, jahon xo'jaligi, uning tarmoq va hududiy tuzilishi, qit'alarining geografik o'rni, siyosiy xaritasi, tabiiy resurslari, aholisi, iqtisodiyoti, tayanch mamlakatlarning kompleks tavsifi kabi masalalarni qamrab olgan.

11-sinf Geografiya (Umumiy geografiya) kursi geografiya fanlari tizimi, uning qisqacha tarixi va hozirgi kundagi rivojlanishi, Yer yuzi tabiati rivojlanishining fazoviy va sayyoraviy omillari, geografik qobiqning umumiy qonuniyatlari, geotizimlar va ularning iyerarxik tuzilishi, inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlarning tarixiy bosqichlari, landshaftlarning antropogenlashuvi va ularni muhofaza qilish, dunyo aholisi va zamonaviy demografik vaziyat; urbanizatsiya va migratsiya jarayonlarining global va regional jihatlari, dunyoning geosiyosiy tizimi, uning rivojlanishi va hozirgi holati, insoniyatning global muammolari, Yevropa, Osiyo, Afrika, Amerika va Okeaniyaning subregionlari, Markaziy Osiyo va O'zbekistonning kompleks geografik tavsifi, O'zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik barqaror rivojlanishining geografik jihatlari o'rganishga bag'ishlangan.

5-bob. GEOGRAFIYA FANINING O'QUV-METODIK TA'MINOTINI RIVOJLANTIRISH

Umumiy o'rta ta'lim tizimida geografiya fanining ilmiy metodik ta'minotini rivojlantirish bo'yicha quyidagi tadbirlar amalga oshiriladi:

ilg'or xorijiy tajribalar, xalqaro standartlar va milliy an'analar uyg'unligida geografiya fani bo'yicha milliy dastur ishlab chiqish;

geografiya fani bo'yicha umumiy o'rta ta'lim muassasalari bitiruvchilariga qo'yiladigan malaka talablarini ishlab chiqish;

umumiy o'rta ta'limning tayanch o'quv rejasida belgilangan geografiya fani o'quv yuklamasining minimal hajmi hamda ularning sinflar bo'yicha taqsimoti yuzasidan takliflar tayyorlash;

tayanch o'quv rejaga muvofiq geografiya fanining sinflar va mavzular bo'yicha hajmi, mazmuni, o'rganish ketma-ketligi va shakllantiriladigan kompetensiyalari asosida o'quv dasturlarini ishlab chiqish;

geografiya fani bo'yicha sinflar kesimida o'quv-metodik majmualarni (darslik, o'qituvchi uchun metodik qo'llanma, darsliklarning multimediali ilovalari) bosqichma-bosqich takomillashtirish;

geografiya fanining mazmuni, o'ziga xos xususiyatlari, malaka talablari va shakllantiriladigan kompetensiyalardan kelib chiqqan holda baholash tizimini ishlab chiqish;

geografiya fani bo'yicha sinflar kesimida o'quv-metodik majmualarni ishlab chiqish quyidagi prinsiplar asosida amalga oshiriladi:

o'quv-metodik majmualar ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari asosida yaratilganligi;

o'quvchilarning yoshi, psixofiziologik xususiyatlari, bilim darajasi, qiziqishlari, layoqatlari hisobga olinganligi;

o'quvchilarda vatanparvarlik va milliy g'urur hissini shakllantirishga qaratilganligi;

umumiy o'rta ta'limning zarur hajmi berilganligi, o'quvchilarda mustaqil ijodiy fikrlash, amaliy tajriba ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilganligi.

O'quv-metodik majmualarni ishlab chiqishga quyidagicha talablar qo'yiladi:

a) didaktik talablar:

o'quvchi tomonidan o'quv materiallarining to'liq o'zlashtirilishini ta'minlash;

matnlar axborot berishga emas, balki o'quv fanining mazmun-mohiyatini tushuntirish maqsadlariga xizmat qilishi;

o'lkashunoslik tamoyili asosida o'quvchilarni Vatanga muhabbat, milliy iftixor, yosh avlodning ekologik madaniyatini, milliy boyliklarga nisbatan ehtiyotkorlik va tejamkorlik munosabatini o'stirishi;

ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, vatanparvarlik va millatlararo totuvlik talablariga javob berishi, aniq dalillarga asoslangan materiallardan tarkib topishi;

ta'limning kundalik hayot va amaliyot o'rtasidagi bog'liqligini ta'minlashga, olingan bilimlarni amaliyotda qo'llay olish layoqatlari shakllantirilishiga, boshqa o'quv fanlari bilan uzviy bog'liqlikni ta'minlashga yo'naltirilgan bo'lishi;

rasmlar ko'rinishidagi illyustratsiyalar: xaritalar, jadvallar, diagrammalar va fotosuratlar bilan bezatilgan bo'lishi;

tayanch tushunchalar, atamalar va shu kabilar lug'at ko'rinishida ifodalangan bo'lishi lozim.

b) ilmiy-metodik talablar:

fan-texnikaning so'nggi yutuqlarini o'zida aks ettirishi;

o'quv fani mavzularining mazmunan yaxlitligi ta'minlangan bo'lishi;

o'quv fani mavzulari o'zbek adabiy tili qoidalariga to'liq rioya qilgan holda oddiy va sodda, tushunarli va ravon tilda bayon qilinishi;

mantiqiy ketma-ketlikka va izchillikka amal qilinishi;

milliy g'oya va O'zbekiston xalqining mentalitetiga zid bo'lmagan tegishli illyustratsiyalar bilan boyitilishi;

savollar va amaliy mashg'ulot topshiriqlari aniq ifodalangan bo'lishi;

o'quvchilarni fikrlashga, yozishga, tasvirlashga, tahlil qilishga, hisoblashga, amaliy topshiriqlarni bajarishda pedagogik texnologiyalarning turli metod va usullaridan foydalanish nazarda tutilgan bo'lishi;

bir tushunchaning ikki xil atama bilan ifodalanishiga, sanalar, statistik ma'lumotlarni keltirishda ikki xillikka yo'l qo'yilmaslik.

v) pedagogik-psixologik talablar:

keng jamoatchilik tomonidan tan olingan ilmiy asoslangan ma'lumotlar, o'quvchilarning bilim darajalari, eslab qolish qobiliyatlari, tafakkuri hisobga olingan holda voqea va hodisalarning mohiyatini anglashga va amaliy qiziqishlarini rivojlantirishga, bilim olishga va amaliy faoliyat bilan shug'ullanishga bo'lgan ehtiyojlarini to'laqonli qondirishga yo'naltirilgan bo'lishi;

o'quv fani mavzularining o'quvchi yoshi va psixofiziologik xususiyatlariga mos holda berilishi, ma'lum faktlar, tushunchalar, qoidalar va fanlararo bog'liqlikni hisobga olgan holda tushunarli bayon qilinishi;

o'quvchilarning yangiliklarni qabul qilish qobiliyatlari, oldin olgan bilimlarini o'zlashtirganlik darajasi hisobga olingan bo'lishi lozim.

g) estetik talablar:

imkon darajasida yorqin, rangli, qiziqarli va chiroyli bo'lishi;

matnlar o'quvchiga ma'lum ijobiy hissiy ta'sirlarni o'tkazishi va o'quv faniga qiziqish uyg'otishi;

bo'lim, bob, paragraf va mavzular matnlarining turli shakl va ranglar bilan ajratilishi, mutanosibli ta'minlanishi;

rasm va xaritalar badiiy estetik talablarga javob berishi, aniq va tiniq ifodalanishi lozim.

d) gigienik talablar:

matn va illyustratsiyalar sanitariya qoidalari, normalari va gigiena normativlariga mos bo'lishi;

harflarning kattaligi va qog'ozning sifati (og'irligi, qalinligi, oqligi va shaffofligi) me'yoriy hujjatlarda belgilangan talablarga mos bo'lishi lozim.

6-bob. GEOGRAFIYA FANINING MODDIY-TEXNIK TA'MINOTINI RIVOJLANTIRISH

Geografiya fani o'quv xonalarini jihozlashda quyidagi tadbirlar amalga oshiriladi:

“Zamonaviy maktab” davlat dasturi doirasida umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun xalqaro tajribalarni hisobga olgan holda yangi turdagi zamonaviy o'quv jihozlari dunyoni virtual ko'rish va topshiriqlarni bajarish uchun dasturiy ta'minot bilan ta'minlash;

zamonaviy mebel, jihozlar (tabiiy, siyosiy globus, geografik xaritalar) geografiya maydonchasida foydalaniladigan asbob-uskunalar va moslamalar;

o'quv-uslubiy materiallar, kompyuter, interaktiv doska va o'quv ko'rgazmali qurollarning elektron resurslar planshet va multimedia resurslari, internet, videokuzatuv tizimlari bilan jihozlashni ta'minlash, ularning o'z vaqtida yangilab borish choralarini ko'rish.

7-bob. GEOGRAFIYA TA'LIMI JARAYONIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA ZAMONAVIY USULLARNI JORIY ETISH ORQALI INNOVATSION INFRATUZILMASINI SHAKLLANTIRISH

Geografiya ta'limi jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish bo'yicha quyidagi tadbirlar amalga oshiriladi:

zamonaviy raqamli texnologiyalar va ta'lim texnologiyalarining mustahkam integratsiyasini ta'minlash, bu borada pedagog kadrlarning kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirib borish uchun qo'shimcha sharoitlar yaratish;

geografiya fani bo'yicha elektron kitoblarni mobil uskunalariga yuklab va ko'chirib olish maqsadida QR-kod yordamida sinflar kesimida o'quv-metodik majmualar (innovatsion darslik, o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma, darsliklarning multimediali ilovalari) haqidagi axborotlarni joylashtirish tizimini yaratish;

o'quvchilarni qo'shimcha qiziqarli yangiliklardan matn, audio, video shakllarida xabardor kilib turish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida masofaviy ta'lim dasturlarini tashkil etish;

masofadan turib foydalanish imkonini beruvchi elektron kutubxona tizimiga geografiya fani bo'yicha ishlab chiqilgan o'quv-metodik majmualarni, elektron ta'lim resurslarini joylashtirish hamda ulardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish;

ta'lim jarayonida elektron resurslar salmog'ini bosqichma-bosqich oshirib borish, elektron o'quv adabiyotlar yaratish, ularni mobil qurilmalarga yuklab olish maqsadida QR-kod yordamida elektron resurslar haqidagi axborotlarni joylashtirish tizimini yaratish va undan foydalanishni tizimli yo'lga qo'yish.

Geografiya ta'limining innovatsion infratuzilmasini shakllantirish bo'yicha quyidagi tadbirlar amalga oshiriladi:

o'quvchilar tomonidan yaratilgan ijodiy loyiha ishlari natijalarini tijoratlashtirish ishlarini bosqichma-bosqich joriy etish;

pullik xizmatlar ko'lamini kengaytirish va boshqa byudjetdan tashqari mablag'lar hisobiga hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidan kelib chiqqan holda geografik startap loyihalari asosida tijoratlashtirish salohiyati yuqori iqtidorli o'quvchi-yoshlarning ilm-fanga keng jalb etilishini rag'batlantirish;

geografiya fanidan o'qituvchilar uchun amaliy topshiriqlarni bajarishga mo'ljallangan uslubiy qo'llanmalar, o'quvchilar uchun esa ishchi daftarlarini yaratish hamda amaliyotga joriy etish;

sinflar kesimida elektron darslik va elektron videoroliklar to'plamini yangi dastur asosida takomillashtirish;

geografik va ekologik bilimlarni oshirishga qaratilgan elektron o'quv qo'llanmalar, resurslar yaratish;

geografiya fani bo'yicha xalqaro olimpiadalarda ishtirok etish va iqtidorli o'quvchilar ishtirokini oshirish.

8-bob. KONSEPSIYANI AMALGA OSHIRISHDAN KUTILAYOTGAN NATIJALAR

Konsepsiya doirasida belgilangan vazifalarni bajarish orqali quyidagi ko'rsatkichlarga erishish nazarda tutiladi.

O'quvchilar mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan xalqaro baholash dasturi (PISA, TIMSS) talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlashga mo'ljallangan amaliy mashg'ulotlar hamda topshiriqlarni mustaqil bajarishga va ijodiy, kreativ fikrlash o'rgatadi.

O'quvchilarda tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy obyekt, jarayon va hodisalar, Vatanimiz tabiiy sharoiti va boyliklari, aholisi va xo'jaligi, jamiyat va tabiatning o'zaro aloqadorligi, tabiatdan oqilona foydalanishning global va hududiy muammolari haqida ilmiy va amaliy tushunchalarni shakllantiradi.

Fanni o'qitish jarayonida o'quvchilarda xaritalardan foydalana olish ko'nikmalari, ekologik, iqtisodiy va geosiyosiy savodxonlikni shakllantirishga alohida e'tibor qaratiladi.

O'quvchilar yaratilgan elektron kitoblar mobil uskunalarga yuklab va ko'chirib olish maqsadida QR-kod yordamida sinflar kesimida o'quv-metodik majmualar (innovatsion darslik, o'qituvchi uchun metodik qo'llanma, darsliklarning multimedialli ilovasi) dan tizimli foydalanadilar.

O'quvchilar zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida masofaviy ta'lim olishga erishadilar.

Geografiya fani o'quvchilarda tabiat, aholi va xo'jalik haqida tushunchalarni shakllantirish jarayonida fizika, astronomiya, kimyo va biologiya fanlariga oid ma'lumotlardan foydalanadi, turdosh fanlar sohasidagi bilimlarni o'z maqsad va vazifalaridan kelib chiqib mazmun-mohiyatiga singdiradi.

Geografiya fanini o'qitish natijasida shakllantiriladigan tushuncha va kompetensiyalar boshqa tabiiy fanlarda o'rganiladigan obyekt, hodisa va jarayonlar haqida kompleks tasavvurni tarkib toptirishga xizmat qiladi.

3.2. UMUMIY O'RTA TA'LIM BITIRUVCHILARIGA GEOGRAFIYA FANIDAN QO'YILADIGAN TALABLAR

ILMIY SAVODXONLIK KOMPETENSIYASI

Quyosh sistemasining tuzilishi, Yerning shakli va harakatlari, ularning geografik oqibatlarini tavsiflaydi;

Yer po'sti, mantiya va yadro tuzilishining asosiy xususiyatlarini tushunadi;

litosferaning tektonik plitalardan tashkil topganligi va plitalar harakatlarining sabablari hamda oqibatlari, zilzila va vulqon otilishlarini keltirib chiqaradigan omillarni tushunadi;

minerrallar, tog' jinslari, ularning asosiy turlarini ajratadi;

foydali qazilmalar tarqalishidagi geologik va tabiiy geografik qonuniyatlarni tushunadi;

relyef shakllari va ularning rivojlanish qonuniyatlarini tushunadi;

yer usti va yer osti suvlarining paydo bo'lishi, manbalari va xususiyatlarini biladi, ulardan oqilona foydalanishning ahamiyatini anglaydi;

Dunyo okeani va uning qismlarining tuzilishi, ularning sayyoramiz tabiatidagi ahamiyatini tavsiflaydi;

gidrotexnik inshootlarning mohiyati va turlarini tavsiflaydi, ularning xo'jalikdagi ahamiyati va tabiatga ta'sirini tushunadi;

atmosferaning tarkibi va tuzilishi, sayyoramiz hayotidagi o'rnini tavsiflaydi;

Yer yuzida iqlimning xilma-xilligini keltirib chiqaruvchi omillarni tushunadi;

global iqlim o'zgarishlariga insonning ta'sirini anglaydi;

Yer yuzida mavjud asosiy tabiat zonalarini tavsiflaydi, o'zaro ajratadi va taqqoslaydi;

geografik o'rin, iqlim va relyefning Yer yuzi tabiati (geotizimlar) xilma-xilligiga ta'sirini tushunadi, misollar bilan izohlaydi;

geografik qobiqning asosiy qonuniyatlari – bir butunlik, modda va energiya almashinuvi, ritmiklik, zonallik, azonallik, balandlik mintaqalanishini tushunadi;

Yer yuzi tabiatining vaqt davomida o'zgarishi va rivojlanishini, uning sabablarini anglaydi;

Yer yuzining materiklarga bo'linishini, turli materiklar tabiatining asosiy xususiyatlarini tavsiflaydi, ularning hududiy xususiyatlarini o'zaro taqqoslaydi;

O'rta Osiyo va O'zbekistonning tabiiy sharoiti va resurslariga tavsif beradi;

O'zbekiston tabiati tekisliklardan tog'larga tomon o'zgarib borish qonuniyatini va uning ahamiyatini tushunadi;

aholining zamonaviy bosqichdagi tabiiy va migratsion harakatining mohiyati va ularga ta'sir etuvchi omillarni tushunadi;

jahon va O'zbekistonda urbanizatsiya (shaharlashuv) jarayonining mohiyatini tushunadi;

aholi zichligi va joylashuviga ta'sir etuvchi geografik omillarni, dunyodagi yirik davlatlar, O'zbekiston aholisining o'sishi, yosh-jins tarkibi va joylashuvini tavsiflaydi;

insoniyatning asosiy irqalarini farqlaydi, ularning paydo bo'lishini geografik muhit bilan bog'laydi va hududiy tarqalishini tavsiflaydi;

O'zbekiston, qo'shni davlatlar, jahonning yirik davlatlari aholisining milliy va diniy tarkibini tavsiflaydi;

tabiiy resurslarning ahamiyati tushunadi va asosiy turlarini ajratadi;

tabiat va inson o'rtasidagi munosabatlarning dolzarb ekologik muammolarining mohiyati, sabab va oqibatlarini tushunadi;

O'zbekiston va qo'shni mamlakatlarda yagona ekologik muhit va transchegaraviy ekologik muammolar mavjudligini tushunadi;

O'zbekistondagi tabiatdan foydalanish bilan bog'liq muammolar – suv resurslarning tanqisligi, yerlarning sho'rlanishi, cho'llashishning mohiyati, sabablari va ularning oldini olish choralarini tavsiflaydi;

Orol va Orolbo'yidagi ekologik muammolarning dolzarbligini tushunadi;

O'zbekiston milliy iqtisodiyotida amalga oshirayotgan islohotlarning mamlakat, alohida hududlari, jumladan o'zi yashaydigan hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sirini tushunadi;

ishlab chiqarishni hududiy tashkil etish omillarini tushunadi, alohida tarmoq yoki korxonalar misolida ularni izohlaydi;

jahon xo'jaligi va milliy iqtisodiyot tarmoqlar tarkibini, turli xo'jalik tarmoqlarining ahamiyatini tushunadi;

dunyoning yirik mintaqa va davlatlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganligi va ixtisoslashuvini tavsiflaydi va o'zaro taqqoslaydi;

O'zbekiston, uning hududlari sanoati va qishloq xo'jaligining ixtisoslashuvi, unga ta'sir etuvchi omillarni tavsiflaydi;

dunyoning siyosiy xaritasi, uning tuzilishini hamda o'zgarib borish xususiyatini tushunadi;

Markaziy Osiyo va O'zbekistonning iqtisodiy va siyosiy geografik o'rnini tavsiflaydi;

xalqaro geosiyosiy munosabatlarning hozirgi zamondagi xususiyatlari, ularning muammoli jihatlari va O'zbekiston uchun ahamiyatini tushunadi;

O'zbekiston faol hamkorlik qiladigan xalqaro tashkilot va uyushmalar faoliyatining mohiyatini tushunadi;

insoniyatning global muammolari, ularning shakllanish sabablari haqida tushunchaga ega bo'ladi.

AMALIY KOMPETENSIYA

Globus, dunyo hamda O'zbekistonning tabiiy va siyosiy xaritalaridan yirik geografik obyektlarni ko'rsatadi;

tabiiy va siyosiy xaritalardagi yirik geografik obyektlarni yozuvsiz xaritaga tushuradi;

globus hamda xaritalarning masshtabi yordamida masofalar va geografik obyektlarning o'lchamlarini hisoblaydi;

globus va geografik xaritalar daraja to'ri (meridian va parallellar) dan geografik obyektlarning joylashgan o'rnini aniqlaydi;

geografik xaritalar yordamida hududlarning tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi va xo'jaligi haqida ma'lumotlarni tahlil qiladi;

geografik atlas va xaritalardan sayohatlarda foydalanadi;

ufq tomonlarini kompas va mahalliy belgilarga qarab aniqlaydi;

havo haroratini o'lchashda termometrdan to'g'ri foydalanadi;

tabiiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy hodisa va jarayonlarning turli ko'rsatkichlarini (harorat, yog'in miqdori, aholi soni va hokazo) tasvirlovchi grafiklarni tahlil qiladi;

berilgan ma'lumotlardan foydalanib, jadval, grafik va diagrammalarni tuzadi;

tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy hodisalar doir masala va amaliy topshiriqlarni mustaqil yechadi;

materiklar, qit'alar, okeanlar, davlatlar, poytaxtlar, dunyodagi va O'zbekistondagi yirik shaharlar, relyef shakllari, cho'llar, suv obyektlari va foydali qazilma konlari va boshqa geografik obyektlarning nomlarini to'g'ri qo'llaydi.

3.3. UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTAB O'QUVCHILARIGA GEOGRAFIYA FANIDAN QO'YILADIGAN TALABLARI (7-, 10-SINFLAR)

10-SINF	
ILMIY SAVODXONLIK KOMPETENSIYASI	
ISK2. Tabiiy resurslar va geologik savodxonlik	10.1.2.1. Dunyo tabiiy resurslarining hududiy tarqalishi joyning geologik tuzilishiga bog'liq ekanligini biladi. 10.1.2.2. Ko'mir, neft, tabiiy gaz, temir, oltin singari foydali qazilmalarning zaxiralari va hududiy tarqalishiga oid ma'lumotlarni tushunadi.
ISK6. Aholi va demografik jarayonlar	10.1.6.1. Aholining yosh-jins va milliy tarkibini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar, ularning aholi ko'payishiga bog'liqligini tushunadi; 10.1.6.2. Jahonda urbanizatsiya (shaharlashuv) jarayonining mohiyatini tushunadi; 10.1.6.3. Dunyodagi yirik davlatlar aholisining o'sishi, tarkibi va joylashuvini tavsiflaydi.
ISK7. Inson va tabiatning o'zaro munosabatlari	10.1.7.1. Tabiatdan foydalanishning oqilona va nooqilona shakllarini farqlaydi; 10.1.7.2. Dolzarb global ekologik muammolarning mohiyati, sabablari, oqibatlarini, ularning yechimini topish va ta'minlash borasida jahon hamjamiyatining harakat choralari tushunadi.
ISK8. Inson xo'jalik faoliyati	10.1.8.1. Jahon xo'jaligi tarmoqlar va hududiy tarkibini, uning o'zgaruvchanligini tushunadi; 10.1.8.2. Jahon mamlakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganligi jihatidan tasniflanishini tushunadi; 10.1.8.3. Dunyoning yirik mintaq va davlatlari xo'jaligining ixtisoslashuvi, unga ta'sir etuvchi omillarni tavsiflaydi.
ISK9. Geosiyosiy tizim va jarayonlar	10.1.9.1. Dunyoning siyosiy xaritasi, uning tuzilishini hamda o'zgarib borish xususiyatini tushunadi.
AMALIY KOMPETENSIYA	
AK1. Globus va geografik xaritalardan foydalanish	10.2.1.1. Dunyo siyosiy xaritasidan davlatlar va yirik shaharlarni ko'rsatadi; 10.2.1.2. Geografik xaritalar yordamida davlatlarning iqtisodiy geografik o'rnini baholaydi, tabiiy resurslari, aholisi va xo'jaligi haqida ma'lumot oladi, ushbu ma'lumotlarni taqqoslaydi.

AK2. Geografik hodisalarni kuzatish va geografiyaga oid masalalarni yechish	10.2.2.1. Mamlakatlar aholisi va urbanizatsiyaga doir geografik masalalarni yechadi.
AK3. Geografik nomlarni to'g'ri qo'llash	10.2.3.1. Davlatlar, poytaxtlar, dunyodagi yirik shaharlarning nomlarini to'g'ri qo'llaydi; 10.2.3.2. Davlatlar, shaharlar va boshqa geografik obyektlarning nomlari ma'lum mazmun-mohiyatga ega ekanligini, joy nomlarining o'zgaruvchanligini tushunadi.

4. GEOGRAFIYA FANI O'QUV DASTURLARI

4.1. TUSHUNTIRISH XATI

Hozirgi fan-texnika rivojlanishi sharoitida inson va tabiat munosabatlari murakkablashib, turli ekologik muammolar ko'lami kengayib borayotgan vaqtda maktablarda geografiya fanini mazmun jihatdan yangicha o'qitish zamon talabidir.

Xalqaro miqyosda o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berishda umumta'lim fanlari bo'yicha fanlararo bog'lanish va amaliy yondashuvni kuchaytirishga e'tibor qaratilgan. Geografiya o'quv fanini o'rganishning birinchi davri 1-6-sinflarda "Tabiiy fanlar" dasturi asosida o'qitiladi. Fanni o'rganishning ikkinchi davri umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-11-sinflarida materiklar va okeanlar tabiati; O'rta Osiyo va O'zbekiston tabiiy geografiyasi, O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi; jahon iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi; umumiy geografiya kurslarida spiralsimon shaklda bilimlar berilib, o'quvchilarda mazkur bilimlar asosida hosil bo'lgan ko'nikma va malaklarini amaliyotda qo'llash kompetensiyalari shakllantiriladi.

O'qituvchi darsini tashkil etishda o'qitish usulining turli (ma'ruza, og'zaki bayon qilish, amaliy topshiriq, o'quv atlas va xaritalar bilan ishlash va boshqa) shakllaridan foydalanishi; darsni tashkil etishda dars berishning turli noan'anaviy usullaridan (bahs-munozara, keys-stadi, boshqotirmalar) hamda o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan, ularni faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan, muammoli ta'lim, loyihalash, interfaol, hamkorlikda ishlash, o'quv jarayonini samarali tashkil etish va boshqarishga asoslangan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Yuqoridagilarni inobatga olib, mazkur o'quv dasturida o'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan xalqaro baholash dasturi (PISA, TIMSS) talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlashga mo'ljallangan **amaliy mashg'ulotlar**, o'quvchilarni mustaqil bajarishga va ijodiy fikrlashga undovchi **amaliy topshiriqlar** berilishi maqsadga muvofiq.

Amaliy mashg'ulot strukturasi mashg'ulotni bajarish tartibi va uni o'tkazish uchun zarur o'quv jihozlari nomlari keltiriladi. O'quvchi berilgan topshiriq asosida tabiiy hodisalarni kuzatadi, aniqlaydi, tahlil qiladi. Amaliy mashg'ulot darsi uchun alohida soat ajratiladi.

Loyiha ishini tashkil etishdan oldin o'qituvchi loyiha ishi bo'yicha topshiriqlar tizimini ishlab chiqadi. Sinfdagi o'quvchilar yakka yoki guruhlariga bo'linib, mavzu bo'yicha belgilangan vaqt davomida mustaqil ravishda turli manbalar (darslik, Internet tizimi)dan axborotlar yig'adi, loyiha strukturasi shakllantiradi va o'quv-tadqiqot ishini o'tkazadilar. Loyiha ishida ta'lim oluvchilar ishni rejalashtirish, uni bajarish, xulosa chiqarish, ish natijasi yuzasidan taqdimot o'tkazadilar. Loyiha ishi o'quvchilarda takliflarni ishlab chiqish va ijodkorlik faoliyatining shakllanishiga xizmat qiladi.

Amaliy topshiriq tarkibi mashg'ulot mavzusiga oid jihozlar ro'yxati, mashg'ulot mavzusiga oid matn, rasm, grafik yoki jadval orqali ifodalanadi. O'quvchi berilgan topshiriqlarni tavsiya etilgan jihozlar, matn, xarita, rasm, grafik va jadvaldan foydalanib bajaradilar va o'z xulosalarini bayon qiladilar. Amaliy topshiriqlar o'tilgan mavzular kesimida yoki fanlararo aloqadorligini qamrab oluvchi topshiriqlar bo'lishi mumkin. Ushbu o'quv dasturida boblar kesimida mavzularga ajratilgan umumiy soatlar hajmi keltirilgan bo'lib, ularning taqsimlanishi o'qituvchi tomonidan ijodiy yondashgan holda amalga oshiriladi.

(JAHON IQTISODIY VA IJTIMOYIY GEOGRAFIYASI)

I bo'lim. JAHONNING UMUMIY TAVSIFI

(25 soat)

I bob. JAHON SIYOSIY XARITASI

(4 soat)

Jahonning siyosiy xaritasi. Jahon siyosiy xaritasi tushunchasi. Hozirgi vaqtdagi jahon siyosiy xaritasidagi davlatlar soni, ularning maydoni bo'yicha eng yirik va eng kichiklari. Davlatlarning geografik o'rni jihatidan tasniflanishi – orol, yarimorol, dengizbo'yi, ichki kontinental mamlakatlar. Jahon siyosiy xaritasidagi oxirgi o'zgarishlar.

Mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganligi bo'yicha tasnifi. Mamlakatlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi jihatidan tasniflash mezonlari. Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar, ularning asosiy guruhlari. O'tish iqtisodiyotidagi davlatlar.

Mamlakatlarning boshqaruv shakli va davlat tuzilishi. Mamlakatlarning boshqaruv shakli va davlat tuzilishi bo'yicha tasniflanishi. Respublika va monarxiya davlatlari, ularning tiplari. Unitar va federativ davlatlar.

Amaliy mashg'ulot (Jahon siyosiy xaritasi bilan ishlash). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: jahon siyosiy xaritasi, mamlakatlarning boshqaruv shakllari va davlat tuzilishi hamda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganlik darajasiga oid xarita, jadval va grafiklar bilan ishlash.

II bob. JAHON TABIIY RESURSLARI

(4 soat)

Mineral resurslar geografiyasi. Dunyoning yirik yoqilg'i havzalari. Qora va rangli (ayniqsa, qimmatbaho) metallar eng ko'p tarqalgan hududlar. Asosiy foydali qazilmalar (neft, tabiiy gaz, ko'mir, temir ruda)ning eng katta zaxiralariga ega bo'lgan davlatlar. Mineral resurslar bilan ta'minlanganlik darajasi va uni hisoblash usullari. Jahon mamlakatlarining mineral resurslar bilan ta'minlanganlik darajasi jihatidan guruhlashtirilishi.

Tugamaydigan va tiklanadigan tabiiy resurslar geografiyasi. Agroiqlim, yer, suv, o'rmon, biologik, geotermal resurslarning geografiyasi.

Loyiha darsi. Global ekologik muammolar ("issiqxona samarasi", ozon "tuynugi", cho'llashish va o'rmonsizlashish, dunyo okeani sathining ko'tarilishi, ichimlik suvi tanqisligi, bioxilma-xillikni saqlash)ning mohiyati va ularni bartaraf etish yo'llari haqida o'quvchilar tomonidan tayyorlangan taqdimotlarni muhokama qilish.

Nazorat ishi.

III bob. JAHON AHOLISI

(5 soat)

Dunyo aholisining soni, o'sishi va joylashishi. Jahon aholisining soni va o'sishi. Demografik "portlash" va uning sabablari. Jahon aholisi joylashuvining asosiy omil va xususiyatlari. Aholi eng zich va eng siyrak joylashgan hududlar. Insoniyat tomonidan yangi hududlarni o'zlashtirish. Materiklar va qit'alar aholisining soni. Aholisi eng ko'p davlatlar.

Jahon aholisining yosh-jins va irqiy tarkibi. Jahon aholisining jinsiy tarkibi. Jahon aholisining yosh bo'yicha tarkibi. Yosh-jins piramidalari. Dunyo aholisining irqiy tarkibi. Asosiy va aralash irqilar.

Dunyo aholisining etnik va diniy tarkibi. Etnos tushunchasi. Til oilalari va guruhlari, ularning geografiyasi. Jahondagi eng yirik til oilalari, guruhlari va millatlar. Jahondagi yirik dinlar va ularning geografiyasi.

Jahon mamlakatlarning urbanizatsiyasi. Jahonda shahar aholisi va uning o'sishi. Urbanizatsiya tushunchasi, urbanizatsiya darajasiga ko'ra mamlakatlarning toifalarga bo'linishi. Monoshahar va "o'lik" shaharlar. Aglomeratsiya va megalopolislar.

Amaliy mashg'ulot (Aholi harakati, tarkibi va joylashuviga oid masalalar). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: aholi ko'payishi, zichligi va tarkibi, mamlakatlarning urbanizatsiya darajasiga oid masalalarni yechish.

IV bob. JAHON XO'JALIGI GEOGRAFIYASI (11 soat)

Jahon xo'jaligi va xalqaro mehnat taqsimoti. Jahon xo'jaligi tushunchasi. Xalqaro mehnat taqsimoti haqida tushuncha. Xalqaro ixtisoslashuv va uning omillari. Jahon xo'jaligi birlamchi, ikkilamchi va uchlamchi va to'rtlamchi sektorlardan iborat ekanligi. Jahon iqtisodiyoti sektorlar tarkibi, uning rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlardagi farqlanishi. Fan-texnika inqilobi tushunchasi. Fan-texnika inqilobining jahon xo'jaligiga ta'siri.

Jahon iqtisodiyoti markazlari va xalqaro integratsiya jarayonlari. Jahon xo'jaligining geografik "modeli"ning ko'p markazlilik xususiyati. Hozirgi zamonda tez o'sib borayotgan iqtisodiy markaz va qutblar. Xalqaro va regional iqtisodiy integratsiya jarayonlari. Transmilliy korporatsiyalar.

Amaliy mashg'ulot (Jahon xo'jaligi va uning tarkibini o'rganish). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: jahon xo'jaligi, xalqaro mehnat taqsimoti va ixtisoslashuvda mamlakatlarning ishtirokiga oid xarita, jadval va grafiklar bilan ishlash.

Nazorat ishi.

Jahon energetikasi geografiyasi. Yoqilg'i-energetika sanoatining tarkibi. Jahon yoqilg'i-energetika balansi. Neft va gaz zahiralari joylashgan asosiy hududlar. Neft va gazni qazib oladigan va eksport qiladigan asosiy davlatlar. Ko'mir sanoati. Ko'mir qazib oladigan yirik davlatlar. Elektr energetika va uning asosiy tarmoqlari: issiqlik energetikasi, gidroenergetika, atom energetikasi, noan'anaviy energiya resurslari (geotermal, shamol, to'lqin, quyosh, qalqish energetikasi).

Amaliy mashg'ulot (Jahon sanoati geografiyasi va uning o'zgarib borishini o'rganish). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan xalqaro baholash dasturi (PISA, TIMSS) talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlash: jahon sanoatining tarmoq va hududiy tarkibiga oid jadval, diagramma va grafiklarni tahlil qilish.

Jahon qishloq xo'jaligi geografiyasi. Don ekinlari. Bug'doy, sholi va makkajo'xori ekiladigan asosiy rayonlar. Moyli ekinlar, ildizmevali ekinlar. Quvvat beruvchi, tolali o'simliklar. Chorvachilik, asosiy tarmoqlari: qoramolchilik, cho'chqachilik, qo'ychilik, parrandachilik. Baliqchilik.

Jahon transporti geografiyasi. Transport moddiy ishlab chiqarishning uchinchi yetakchi tarmog'i. Jahon transport geografiyasi tizimidagi tafovutlar. Transport to'ri rivojlangan mamlakatlar. Avtomobil va temir yo'llarning uzunligi va zichligi. Suv transporti: dengiz transporti, dengiz savdo floti. Jahon portlari. Dengiz kanallari, bo'g'izlari. Ichki suv transporti. Quvur transporti. Havo transporti. Aeroportlar.

Xalqaro iqtisodiy aloqalar geografiyasi. Xalqaro iqtisodiy aloqalar va ularning asosiy turlari. Xalqaro savdoning tovar va hududiy tarkibi, ularning zamonaviy sharoitda o'zgarib borishi. Xalqaro turizm geografiyasi.

Nazorat ishi.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

II bo'lim. JAHONNING REGIONAL TAVSIFI

(43 soat)

V bob. YEVROPA MAMLAKATLARI

(10 soat)

Yevropaning geografik o'rni, chegaralari va siyosiy xaritasi. Hududi, chegaralari, geografik o'rni. Siyosiy xaritasi va undagi so'nggi o'zgarishlar. Subregionlarga bo'linishi (Shimoliy Yevropa, G'arbiy, yoki O'rta Yevropa, Janubiy Yevropa va Sharqiy Yevropa).

Amaliy mashg'ulot (Yevropa siyosiy xaritasini o'rganish). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: Yevropa siyosiy xaritasi bilan ishlash.

Germaniya Federativ Respublikasi. Hududi, chegaralari, geografik o'рни, tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi. Xo'jaligi, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti, tashqi iqtisodiy aloqalari.

Buyuk Britaniya va Shimoliy Irlandiya birlashgan qirolligi. Hududi, chegaralari, geografik o'рни, tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi. Xo'jaligi, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti, tashqi iqtisodiy aloqalari.

Fransiya Respublikasi. Hududi, chegaralari, geografik o'рни, tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi. Xo'jaligi, transporti, tashqi iqtisodiy aloqalari.

Nazorat ishi.

Italiya Respublikasi. Hududi, chegaralari, geografik o'рни, tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi. Xo'jaligi, transporti, tashqi iqtisodiy aloqalari.

Rossiya Federatsiyasi. Hududi, chegaralari, geografik o'рни, tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi.

Rossiya Federatsiyasi xo'jaligi. Xo'jaligi, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti, tashqi iqtisodiy aloqalari, iqtisodiy rayonlari.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

VI bob. OSIYO MAMLAKATLARI **(19 soat)**

Osiyo geografik o'рни, chegaralari va siyosiy xaritasi. Hududi, chegaralari, geografik o'рни. Siyosiy xaritasining shakllanishi. Qit'a mamlakatlarning boshqarish shakli va davlat tuzilishi. Subregionlarga bo'linishi (Janubi-G'arbiy Osiyo, Markaziy Osiyo, Janubiy Osiyo, Sharqiy Osiyo, Janubi-Sharqiy Osiyo).

Amaliy mashg'ulot (Osiyo siyosiy xaritasini o'rganish). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: Osiyo siyosiy xaritasi bilan ishlash.

Osiyo mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanganligi. Osiyo mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi va jahon iqtisodiyotidagi o'рни jihatidan guruhlashtirish.

Qozog'iston Respublikasi. Qozog'istonning hududiy chegaralari, aholisi, tabiiy sharoitiga, tabiiy resurslariga xo'jalik va siyosiy jihatdan baho berish. Xo'jaligiga umumiy tavsif, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti.

Qirg'iziston Respublikasi. Qirg'izistonning hududiy chegaralari, aholisi, tabiiy sharoitiga, tabiiy resurslariga xo'jalik va siyosiy jihatdan baho berish. Xo'jaligiga umumiy tavsif, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti.

Turkmaniston Respublikasi. Turkmanistonning hududiy chegaralari, aholisi, tabiiy sharoitiga, tabiiy resurslariga xo'jalik va siyosiy jihatdan baho berish. Xo'jaligiga umumiy tavsif, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti.

Tojikiston Respublikasi. Tojikistonning hududiy chegaralari, aholisi, tabiiy sharoitiga, tabiiy resurslariga xo'jalik va siyosiy jihatdan baho berish. Xo'jaligiga umumiy tavsif, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti.

Nazorat ishi.

Amaliy mashg'ulot (Markaziy Osiyo mamlakatlarning qiyosiy geografik tavsifi). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: Markaziy Osiyo mamlakatlarga qiyosiy geografik tavsifni jadval ko'rinishida tuzish, mintaqa davlatlarining umumiy, farqli va o'zaro to'ldiruvchi xususiyatlarini aniqlash.

Turkiya Respublikasi. Hududi, tabiiy sharoiti va resurslariga xo'jalik jihatdan tavsif. Aholisi, xo'jaligi. Tashqi iqtisodiy aloqalari.

Amaliy mashg'ulot (Eron, Afg'oniston va Pokistonning qiyosiy geografik tavsifi). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan xalqaro baholash dasturi (PISA, TIMSS) talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlash: Eron, Afg'oniston, Pokiston Islom respublikalarini qiyosiy geografik yondoshuv orqali o'rganish. Uchta davlatning iqtisodiy geografik o'rni, tabiiy resurs salohiyati va iqtisodiyotining ustunliklari va kuchsiz jihatlarini taqqoslash. Afg'onistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish muammolari.

Xitoy Xalq Respublikasi. Maydoni, chegaralari, geografik o'rni. Tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi, demografik siyosati.

Xitoy iqtisodiyoti va iqtisodiy rayonlari. Xo'jaligi, sanoati va qishloq xo'jaligining asosiy tarmoqlari. Iqtisodiy zonalari (Sharqiy, markaziy, g'arbiy).

Koreya Respublikasi. Maydoni, chegaralari, geografik o'rni. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi va uning ko'rsatkichlari. Xo'jaligi. Sanoatining asosiy tarmoqlari. Qishloq xo'jaligi. Transporti.

Yaponiya. Maydoni, chegaralari, geografik o'rni. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi va uning ko'rsatkichlari. Xo'jaligi. Sanoatining asosiy tarmoqlari. Qishloq xo'jaligi. Transporti. Iqtisodiyotidagi ichki tafovutlari.

Nazorat ishi.

Hindiston Respublikasi. Maydoni, chegaralari, geografik o'rni. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi. Xo'jaligi, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti, iqtisodiyotidagi ichki tafovutlari.

Fors qo'ltig'i arab davlatlari. Hududi, chegaralari, geografik o'rni. Siyosiy tuzumining o'ziga xosligi. Tabiiy sharoiti va resurslari. Yoqilg'i-energetika resurslari va ularning mintaqa davlatlari xo'jaligi rivojlanishidagi ahamiyati. Aholisi. Sanoati va qishloq xo'jaligining xalqaro ixtisoslashgan tarmoqlari.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

VII bob. AFRIKA, AVSTRALIYA VA OKEANIYA, AMERIKA MAMLAKATLARI (15 soat)

Afrika geografik o'рни, siyosiy xaritasi, tabiiy resurslari. Maydoni, chegaralari, geografik o'рни. Siyosiy xaritasi shakllanishidagi asosiy bosqichlar va o'ziga xos xususiyatlari. Afrikaning hozirgi siyosiy xaritasi. Afrika subregionlari. Tabiiy sharoitining o'ziga xos xususiyatlari, tabiiy boyliklari: mineral, er, suv, biologik, rekreatsiya.

Afrika mamlakatlari aholisi va xo'jaligi. Afrika aholisining soni, o'sishi, joylashishi, tarkibi. Urbanizatsiya darajasi va Shaharlari. Afrikaning dunyo xo'jaligida tutgan o'рни. Afrika mamlakatlarida ishlab chiqarishning ixtisoslashuvi va joylashuvining o'ziga xosligi. Afrika mamlakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganligi jihatidan 3 ta iqtisodiy mintaqaga bo'linishi: JAR, O'rta dengizbo'yi mamlakatlar va Tropik Afrika.

Janubiy Afrika Respublikasi. Hududi, chegaralari, geografik o'рни. Davlat tuzumi. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari. Aholisi. Xo'jaligining xalqaro ixtisoslashgan sohalari.

Nigeriya Federativ Respublikasi. Geografik o'рни. Davlat tuzumi. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi. Xo'jaligining xalqaro ixtisoslashgan sohalari. Ichki tafovutlar.

Misr Arab Respublikasi. Geografik o'рни. Davlat tuzumi. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi. Xo'jaligining xalqaro ixtisoslashgan sohalari. Ichki tafovutlar.

Amaliy mashg'ulot (Afrikaning siyosiy xaritasi, tabiiy va iqtisodiy geografik sharoitini o'rganish). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: Afrika mamlakatlarining ixtisoslashuvi, jahon xo'jaligidagi o'рни va asosiy tarmoqlariga oid xarita, jadval va grafiklar bilan ishlash.

Nazorat ishi.

Avstraliya Ittifoqi. Avstraliya Ittifoqi. Hududi, chegaralari, geografik o'рни. Siyosiy tizimi. Tabiiy sharoiti va tabiiy boyliklari. Aholisi. Xo'jalik rivojlanishining asosiy xususiyatlari. Sanoatining asosiy tarmoqlari. Qishloq xo'jaligi. Chorvachilik.

Amerikaning siyosiy xaritasi. Amerika qit'asining geografik o'рни. Siyosiy xaritasi va uning shakllanishi. Qit'aning Shimoliy va Lotin Amerika mintaqalariga bo'linishi.

Amerika Qo'shma Shtatlari. Maydoni, chegaralari, geografik joylashishining o'ziga xos xususiyatlari. Tabiiy sharoiti va resurslari. Urbanizatsiya darajasi, Shaharlari.

AQSH xo'jaligi va iqtisodiy rayonlari. Sanoatining asosiy tarmoqlari. Qishloq xo'jaligi. Transporti va transport magistrallari. AQSH regionlari.

Kanada. Maydoni, chegaralari, geografik joylashishi. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi joylashishidagi tafovutlar. Sanoati va qishloq xo'jaligi. Ichki tafovutlar

Braziliya. Maydoni, chegaralari, geografik joylashishi. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi joylashishidagi tafovutlar. Sanoati va qishloq xo'jaligi. Ichki tafovutlar.

Nazorat ishi.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

MAVZUIY REJALASHTIRISH

T.r.	Bo'lim va boblar nomi	Soatlar taqsimoti		
		Jami	Nazariy	Amaliy mashg'ulot va takrorlash
1.	Jahonning siyosiy xaritasi	4	3	1
2.	Jahon tabiiy resurslari	4	2	2
3.	Jahon aholisi	5	4	1
4.	Jahon xo'jaligi geografiyasi	11	6	5
5.	Yevropa mamlakatlari	10	7	3
6.	Osiyo mamlakatlari	19	13	6
7.	Afrika, Avstraliya va Okeaniya, Amerika mamlakatlari	15	11	4
Jami		68	46	22

ISHCHI GURUH A'ZOLARI

T/r	F.I.SH.	Ish joyi va lavozimi	Imzo
1	Sharipov Shavkat Muxamajanovich	Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zMU Geografiya va tabiiy resurslar fakulteti dekani, g.f.n., dotsent (ishchi guruh raisi)	
2	Mirakmalov Mirali Turonboyevich	Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zMU Geografiya va tabiiy resurslar fakulteti "Tabiiy geografiya" kafedrasini mudiri, g.f.d. (DSc), dotsent	
3	Alimqulov Nusrat Rahmonqulovich	Nizomiy nomidagi TDPU geografiya va uni o'qitish metodikasi kafedrasini mudiri, g.f.n., dotsent	
4	Avezov Muxriddin Maqsud o'g'li	Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zMU Geografiya va tabiiy resurslar fakulteti "Tabiiy geografiya" kafedrasini o'qituvchisi (ishchi guruh kotibi)	
5	Ibragimova Rana Alimbayevna	Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zMU Geografiya va tabiiy resurslar fakulteti "Tabiiy geografiya" kafedrasini dotsenti, g.f.n.	

6	Safarova Nasiba Iranqulovna	Nizomiy nomidagi TDPU geografiya va uni o'qitish metodikasi kafedrasida dotsenti, g.f.n.	
7	Xolmurodov Shakarbek Abdug'aniyevich	Nizomiy nomidagi TDPU geografiya va uni o'qitish metodikasi kafedrasida katta o'qituvchisi	
8	Musayev Jahongir Payozovich	Innovatsion rivojlanish vazirligi bo'lim boshlig'i, g.f.n., dotsent	
9	Ibraimova Aziza Alimbayevna	O'zR FA Seysmologiya instituti Kompleks regional geografik prognozlashtirish laboratoriyasi mudiri, g.f.n., dotsent	
10	Fedorko Viktor Nikolayevich	Toshkent shahar Olmazor tumanidagi 233-maktabning oliy toifali geografiya fani o'qituvchisi, PhD	
11	Hojiyeva Mayram Topshpo'latovna	Respublika ta'lim markazi "Aniq va tabiiy fanlar" bo'limi geografiya fani metodisti	
12	Nazaraliyeva Esongul Yangiboyevna	Respublika ta'lim markazi "Aniq va tabiiy fanlar" bo'limi geografiya fani metodisti	
13	Berdiyeva Saboxat Xodjayevna	Toshkent shahar Mirobod tumanidagi 213-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabining oliy toifali geografiya fani o'qituvchisi.	
14	Xasanova Dilnoza To'ychiyevna	Toshkent shahar Mirobod tumanidagi 125-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabining geografiya fani o'qituvchisi.	